

ČESKÁ REPUBLIKA

NÁLEZ

Ústavního soudu

Jm é n e m r e p u b l i k y

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků v senátu složeném z předsedy Ludvíka Davida, soudkyně zpravodajky Kateřiny Šimáčkové a soudce Davida Uhlíře ve věci ústavní stížnosti stěžovatele **R. O.**, zastoupeného JUDr. Lubomírem Müllerem, advokátem, se sídlem Symfonická 1496/9, Praha 5, proti rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 10. 2. 2015 č. j. 30 Cdo 5177/2014-122 a proti výroku II. rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 17. 7. 2014 č. j. 70 Co 248/2014-97, za účasti Nejvyššího soudu a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení a Ministerstva spravedlnosti, se sídlem Vyšehradská 16, Praha 2, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 10. 2. 2015 č. j. 30 Cdo 5177/2014-122 bylo porušeno základní právo stěžovatele zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 2. 2015 č. j. 30 Cdo 5177/2014-122 se proto ruší.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění:

I.

1. Včas podanou ústavní stížností se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí. Ze soudních rozhodnutí vyplývá, že stěžovatel byl rozsudkem Vojenského obvodového soudu Prešov ze dne 10. 11. 1981 uznán vinným trestným činem

nenastoupení služby v ozbrojených silách a odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání dvou let nepodmíněně, přičemž trest vykonal v celkové délce 400 dnů. Usnesením Krajského soudu v Ostravě ze dne 18. 1. 2011 byl odsuzující rozsudek Vojenského obvodového soudu Prešov zrušen s účinky na území České republiky a trestní stíhání stěžovatele bylo zastaveno. Stěžovatel uplatnil u Ministerstva spravedlnosti, tedy vedlejšího účastníka, nárok na náhradu nemajetkové újmy za nezákonné věznění. Vedlejší účastník jeho nároku nevyhověl, proto se stěžovatel obrátil se žalobou na Obvodní soud pro Prahu 2, který nejprve stěžovateli vyhověl a rozsudkem ze dne 31. 1. 2012 č. j. 18 C 247/2011-20 přiznal stěžovateli zadostiučinění ve výši 360 000 Kč a náhradu nákladů řízení. Tuto částku stěžovateli vedlejší účastník také vyplatil, ovšem zároveň podal nejprve neúspěšně odvolání k Městskému soudu v Praze a poté úspěšně dovolání k Nejvyššímu soudu, který rozsudkem ze dne 21. 8. 2013 č. j. 30 Cdo 417/2013-72 oba rozsudky nižších soudů zrušil a věc vrátil Obvodnímu soudu pro Prahu 2 k novému řízení.

2. V novém řízení obvodní soud stěžovatelovu žalobu rozsudkem ze dne 29. 11. 2013 č. j. 18 C 247/2011-81 zamítl s odůvodněním, že nárok na náhradu nemajetkové újmy nemá oporu ve vnitrostátní zákonné úpravě a s ohledem na judikaturu Nejvyššího soudu je vyloučena i přímá aplikace Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále též „Evropská úmluva“), neboť k nezákonnému omezení stěžovatelovy osobní svobody došlo ještě před tím, než se stala pro ČR závaznou, a okamžik, kdy došlo k zastavení trestního stíhání stěžovatele, na tom již nemůže nic změnit.

3. Městský soud v Praze ovšem vyhověl výše označeným rozsudkem ze dne 17. 7. 2014 stěžovatelovu odvolání. Vyšel přitom z toho, že k omezení stěžovatelovy osobní svobody došlo před tím, než se stala pro Českou republiku závaznou Evropská úmluva, takže podle judikatury Nejvyššího soudu nebylo možno stěžovatelův nárok posoudit podle jejího čl. 5 odst. 5. Městský soud však zohlednil, že v nálezu sp. zn. IV. ÚS 500/13 ze dne 5. 11. 2013, stejně jako v nálezech následujících, Ústavní soud konstatoval, že pokud došlo v rámci rehabilitace ke zrušení rozhodnutí vynesných soudy nedemokratického režimu, popřípadě pokud byla konstatována účast na rehabilitaci, přísluší osobám nezákonně zbaveným svobody vůči státu vymahatelné právo na majetkové i nemajetkové odškodnění, přičemž toto odškodnění mohl poškozený požadovat až po vydání rozhodnutí o rehabilitaci. Nedostatky právní úpravy náhrady nemateriální újmy v zákoně č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, lze přitom v případě nezákonného rozhodnutí o vazbě a trestu vydaného před účinností Evropské úmluvy pro ČR překlenout přímou aplikací čl. 5 odst. 5 Evropské úmluvy. Vycházejí z této judikatury, shledal Městský soud v Praze, že stěžovatelův nárok na odškodnění za nemajetkovou újmu se odvíjí teprve od jeho účasti na rehabilitaci, tedy od vydání usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 18. 1. 2011, čili z doby, kdy již byla Evropská úmluva pro ČR závazná. Stěžovatel byl nezákonně vězněn po dobu 400 dní, přísluší mu tedy nárok na zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu podle čl. 5 odst. 5 Evropské úmluvy. Stěžovatel přitom požadoval odškodnění ve výši odpovídající necelé polovině rozmezí stanoveného v rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2012 sp. zn. 30 Cdo 2357/2010, a vedlejší účastník proti samotné výši nároku ničeho nenamítal. Nemohlo přitom dosud dojít k promlčení nároku na přiznání zadostiučinění, neboť šestiměsíční promlčecí lhůta podle § 32 a násl. zákona

č. 82/1998 Sb. dosud neuplynula. Městský soud proto stěžovatelovu nároku vyhověl a změnil napadený rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 2 tak, že žalobě o zaplacení částky 360 000 Kč vyhověl a přiznal stěžovateli také náhradu nákladů řízení před soudem I. stupně ve výši 28 798 Kč a náhradu nákladů odvolacího řízení ve výši 8 228 Kč.

4. Vedlejší účastník podal proti tomuto rozsudku dovolání, jemuž Nejvyšší soud vyhověl výše označeným rozsudkem ze dne 10. 2. 2015, jímž přiznal stěžovateli právo na náhradu nákladů řízení před soudem prvního i druhého stupně ve stejné výši jako předtím městský soud i náhradu nákladů řízení před Nejvyšším soudem ve výši 8 228 Kč a konstatoval, že trestním stíháním stěžovatele bylo porušeno jeho právo na svobodné přesvědčení, názor a jeho projev, právo na spravedlivý proces a v důsledku uvěznění i právo na svobodný život a osobní bezpečnost. Samotný výrok o žalobě na zaplacení částky 360 000 Kč ovšem změnil tak, že žalobu zamítl. Nejvyšší soud ve svém rozsudku při rozhodování o samotném nároku na přiměřené zadostiučinění reflektoval stanovisko pléna sp. zn. Pl.ÚS-st. 39/14 ze dne 25. 11. 2014 (297/2014 Sb.), stejně jako na ně navazující nálezy sp. zn. III. ÚS 1856/13 ze dne 18. 12. 2014, z jehož bodu 16 vyplývá, že nemá dojít k poškození žadatelů o odškodnění, o jejichž nároku nebylo „shodou okolností“ do přijetí stanoviska pléna rozhodnuto. V případě stěžovatele to podle Nejvyššího soudu znamenalo, že jeho nárok nebylo možno mít za nedůvodný, ovšem v pozitivním právu mu neodpovídala žádná jiná forma odškodnění, než úprava obsažená v § 31a zákona č. 82/1998 Sb. Podle odst. 2 tohoto ustanovení se při stanovení výše přiměřeného zadostiučinění přihlédne k závažnosti vzniklé újmy a k okolnostem, za nichž ke vzniku nemajetkové újmy došlo. Právě tyto okolnosti pak vedly Nejvyšší soud k závěru, že stěžovateli lze vyhovět leda formou morálního zadostiučinění. Jiná forma zadostiučinění se zde podle Nejvyššího soudu nemohla pro časový odstup od doby vzniku a trvání újmy uplatnit.

II.

5. Stěžovatel nyní napadá rozsudek Nejvyššího soudu a výrok II. rozsudku Městského soudu v Praze ústavní stížností. Stěžovatel nejprve připomíná, že v důsledku rozsudku Nejvyššího soudu má po dvou letech vrátit přijaté zadostiučinění ve výši 360 000 Kč, takže spolu s částkou 69 414 Kč vzniklou v důsledku přepočítání částky náhrady nákladů nově určené Městským soudem v Praze v jeho neprospěch, má státu vrátit celkem 429 414 Kč, tedy částku, kterou ve svých 53 letech nemůže ze své dělnické mzdy do důchodu splatit. „Morální satisfakce“ tak přináší stěžovateli „ekonomickou likvidaci“. Stěžovatel předně zdůrazňuje zbytečnost dalších polemik ohledně aplikace článku 5 odst. 5 Evropské úmluvy, neboť Ústavní soud ve svém stanovisku Pl. ÚS-st. 39/14 jasně konstatoval, že se toto ustanovení má aplikovat na ty, kdo podali v obdobných věcech žalobu před uveřejněním tohoto stanoviska, což je i jeho případ. Nemá se tak podle stěžovatele aplikovat zákon č. 82/1998 Sb., neboť jeho aplikací jasně vylučuje jeho § 36, podle nějž se odpovědnost podle tohoto zákona vztahuje na škodu způsobenou až těmi rozhodnutími, která byla vydána ode dne účinnosti zákona.

6. Pokud pak chce Nejvyšší soud zabránit nerovnosti osob v obdobném právním postavení, tak chce brojit proti něčemu, co reálně existuje a čemu nelze zabránit.

Některým žadatelům byla náhrada nemateriální újmy soudy pravomocně přiznána a vyplacena, jedné žadatelce ji Ministerstvo spravedlnosti začalo vyplácet dobrovolně, naopak stěžovateli již byla částka vyplacena a nyní mu ji Nejvyšší soud svým rozhodnutím odňal. Takovou situaci lze podle stěžovatele řešit jedině postupem naznačeným Ústavním soudem v nálezu sp. zn. II. ÚS 290/05 ze dne 1. 12. 2005 (N 221/39 SbNU 337), kde uvedl: „Ústavní soud pouze poukazuje na svoji judikaturu týkající se problematiky rehabilitací a restitucí, podle níž ne vždy lze napravit všechny křivdy způsobené v minulém režimu. O to více však musí trvat na tom, aby v případech, kdy náprava nespravedlivých nebo nezákonných rozhodnutí v současné době ještě možná je, byla orgány k tomu povolány učiněna.“ Proto tam, kde nápravu provést lze, by provedena být i měla, ovšem Nejvyšší soud postupuje přesně opačně a nerovnosti již existující ještě prohlubuje.

7. Navíc zadostiučinění formou omluvy či konstatování porušení práva, jež zde Nejvyšší soud označil za dostatečné, je vhodné tam, kde se stát dopustil pouze drobného pochybení, nikoli však v případě tak závažného zásahu do práv občana, jakým je dlouhodobé zbavení osobní svobody. Při takovém porušení práv je omluva bez přiměřené finanční kompenzace ve skutečnosti výsměchem občanovi a pošlapáním jeho lidské důstojnosti. Podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva má v případě nevinně vězněných osob stát poskytnout jednak náhradu materiální újmy, dále náhradu nemateriální újmy a konečně náhradu nákladů právního zastoupení. Není přitom žádný důvod k tomu, aby byla stěžovateli poskytnuta první a třetí z uvedených složek náhrady a druhá složka mu byla odepřena.

8. Stěžovatel brojí také proti tomu, že na něj byla retroaktivně použita nová metodika Nejvyššího soudu pro určení nákladů řízení pomocí jednotné aplikace § 9 odst. 4 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), což ale popírá základní princip stanovení advokátovy odměny, totiž stanovit odměnu podle významu věci. Nejvyšší soud se také zabýval pouze dovoláním vedlejšího účastníka, přestože i stěžovatel podal dovolání, které navíc i doplnil.

9. Stěžovatel proto navrhuje zrušení shora označeného rozsudku Nejvyššího soudu, neboť jím dochází k porušení jeho práv podle článku 1 a článku 36 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod (dále též „Listina“), článku 89 odst. 2 Ústavy a článku 5 odst. 5 a článku 6 odst. 1 Evropské úmluvy.

10. K ústavní stížnosti se k výzvě vyjádřil Městský soud v Praze, který toliko odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí a odůvodnění následného rozhodnutí Nejvyššího soudu.

11. Nejvyšší soud ve svém vyjádření znovu zdůraznil, že při neexistenci pozitivní právní normy, z níž by stěžovateli vyplýval nárok na odškodnění, nemohl soud žádnou pozitivní právní úpravu přímo aplikovat. Nedomnívá se ani, že by vůči stěžovateli postupoval retroaktivně v otázce nákladů řízení. Nejvyšší soud sice s politováním připouští, že podle odůvodnění svého rozhodnutí přehlédl stěžovatelovo dovolání do nákladového výroku odvolacího soudu, tato nedůslednost odůvodnění však neměla žádný vliv na výrok jeho rozhodnutí. Z těchto důvodů Nejvyšší soud navrhuje, aby byla

ústavní stížnost zamítnuta.

12. Vedlejší účastník se ve stanovené lhůtě k výzvě nevyjádřil.

III.

13. Ústavní stížnost je důvodná. Stěžovateli je třeba především přitakat v tom, že právní otázkou, která byla předmětem judikatorního vývoje v otázce přiměřeného zadostiučinění za dobu protiprávního věznění mužů, kteří v době nesvobody odmítli z důvodu náboženského či obdobného přesvědčení nastoupit vojenskou službu v řadách takzvané Československé lidové armády, a byli proto nespravedlivě odsouzeni a uvězněni; je v první řadě to, zda je na jejich věznění možno vztáhnout ustanovení čl. 5 odst. 5 Evropské úmluvy, či nikoli. Otázka aplikace zákona č. 82/1998 Sb. je až druhotná a dá se říci instrumentální, neboť nejprve je potřeba stanovit, které právo vyplývá jednotlivcům v jurisdikci České republiky z tohoto ustanovení Evropské úmluvy, a zda vůbec jaké, a teprve v druhé řadě je možno řešit, jak takto vzniklý závazek státních orgánů naplnit prostřednictvím interpretace a aplikace vnitrostátních zákonů a jiných právních předpisů.

14. Tento přístup vyplývá jednak z povahy mezinárodněprávních závazků České republiky, k jejichž dodržování zavazuje státní orgány nejen mezinárodní právo (viz zásada *pacta sunt servanda* vyjádřená v článku 26 Vídeňské úmluvy o smluvním právu, publ. pod č. 15/1988 Sb.), ale i sama Ústava, jak plyne z jejího z článku 1 odst. 2; zejména pak tento přístup plyne z čl. 10 Ústavy. Jeho znění se proměnilo účinností ústavního zákona č. 395/2001 Sb., tedy tzv. euronovely Ústavy. Od její účinnosti jsou vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, součástí právního řádu. Stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva. Mezinárodní smlouvy tedy požívají takzvané aplikační přednosti.

15. Z aplikační přednosti mezinárodních smluv podle článku 10 Ústavy plyne nejprve povinnost jak obecných soudů, tak Ústavního soudu interpretovat jednak obsah mezinárodní smlouvy, jednak obsah vnitrostátního zákona, který na danou oblast dopadá souběžně s normou mezinárodního práva. Pokud dojde k rozporu mezi takto vyloženými právními normami, musí si soudce klást otázku, zda je možno vnitrostátní zákon vyložit souladně s mezinárodní smlouvou, tedy provést jeho mezinárodně konformní výklad, který představuje prvou povinnost vyplývající z článku 10 Ústavy. Pokud text zákonné normy mezinárodně konformní aplikaci nepřipouští, nastává konflikt, v němž musí zákonná norma mocí článku 10 Ústavy prohrát a soud musí aplikovat přímo normu mezinárodní smlouvy, což představuje druhou povinnost vyplývající z této ústavní kautely. Konečně pokud nejde mezi mezinárodní smlouvou a domácími zákony o konflikt, ale o mezeru ve vnitrostátní úpravě, tedy o situaci, kdy vnitrostátní právo například neposkytuje ochranu právním nárokům, jimž ji podle mezinárodní smlouvy poskytovat má; je namístě přímo aplikovat normu vyplývající z mezinárodní smlouvy, což představuje třetí povinnost plynoucí z článku 10. V nyní posuzovaném případě, který se týká vztahu článku 5 Evropské úmluvy k zákonům upravujícím odškodnění za věznění, přitom nevznikla otázka konfliktu mezi tímto článkem a vnitrostátní úpravou odškodňování obětí nezákonného zbavení osobní

svobody, nýbrž buď otázka nutnosti tyto předpisy vyložit konformně s Evropskou úmluvou, nebo možnost toho, že tato vnitrostátní úprava neposkytovala dostatečné nástroje k naplnění povinností, které podle dřívějšího názoru Ústavního soudu vyplývaly České republice z článku 5 Evropské úmluvy. Obecné soudy a Ústavní soud se přitom neshodovaly v tom, o kterou z uvedených dvou situací jde, což plyne z výkladových pochybností, které aplikace článku 5 na situaci odpíračů vojenské služby vězněných v době nesvobody vyvolávala.

16. Normu obsaženou v mezinárodní smlouvě je přitom nejprve potřeba interpretovat, což je komplikované již proto, že autentickým, a tedy jedině závazným jazykem mezinárodních smluv začasté není čeština, ale jiné jazyky (u Evropské úmluvy, o níž nyní jde, je to francouzština a angličtina); dále proto, že je při jejich výkladu nutno často použít tzv. autonomní výklad (tedy výklad jednotlivých právních pojmů obsažených v mezinárodní smlouvě, který nevychází z jejich zažitého významu ve vnitrostátním právu, ale ze specifického významu v kontextu dané smlouvy); a konečně, že je při tomto výkladu nutno zohlednit také rozhodovací činnost těch orgánů a těles, které jsou k výkladu daného mezinárodního instrumentu povolány samotnou touto smlouvou (v případě Evropské úmluvy je takovým tělesem Evropský soud pro lidská práva se sídlem ve Štrasburku, jak plyne z jejího článku 32). I při zohlednění těchto výkladových postupů však mohou být vnitrostátní soudy, včetně Ústavního soudu, mnohdy v nejistotě, který výklad normy přímo aplikovatelné mezinárodní smlouvy je správný. Zatímco v případě obdobných pochybností o výkladu norem práva Evropské unie se vnitrostátním soudům nabízí (a v případě vrcholných soudů dané země dokonce takřkajíc „vnucuje“) cesta položení předběžné otázky k Soudnímu dvoru Evropské unie podle článku 267 Smlouvy o fungování Evropské unie; v případě většiny mezinárodních smluv takový orgán nadaný pravomocí odstraňovat pochybnosti vzniklé při aplikaci na vnitrostátní úrovni ještě během samotného řízení, chybí. Nejinak je tomu i v případě Evropské úmluvy (jakkoli to v budoucnu patrně změní zatím neúčinný Protokol č. 16, který však Českou republikou dosud nebyl ani podepsán, natož ratifikován), kterou si vnitrostátní soudy mají vykládat samy, respektující přitom obě její autentická znění, autonomní výklad a judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, případně dříve fungující Evropské komise pro lidská práva. Z toho plyne vnitrostátním soudům značná odpovědnost, a to jak soudům obecným, tak i Ústavnímu soudu.

17. Pochybí-li totiž české soudy při výkladu a aplikaci Evropské úmluvy v kontextu českého právního řádu, což se může stát i Ústavnímu soudu, vyvolává to dva možné důsledky. Pokud jde o pochybení ve výkladu v neprospěch jednotlivce, jde o porušení mezinárodněprávního závazku, které je řešitelné cestou mezinárodního práva. Konkrétně v případě Evropské úmluvy mají dotčení jednotlivci možnost tento výklad napadnout stížností k Evropskému soudu pro lidská práva, který svým výkladem překoná výkladové pochybení vnitrostátních soudů, které pak mají možnost, ba povinnost tuto korekci výkladu zohlednit jak obecně, tak v konkrétním případě, k čemuž se nyní Ústavnímu soudu nabízí cesta prostřednictvím obnovy řízení upravené v § 119 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu.

18. Pokud se naopak české soudy dopustí výkladového pochybení ve prospěch jednotlivce, na úkor státu, nejde o porušení Evropské úmluvy v pravém slova smyslu, neboť členským státům Rady Evropy nic nebrání poskytnout jednotlivcům v jejich

jurisdikci větší rozsah práv, než jim přikazuje společný evropský standard vyjádřený v Evropské úmluvě, ať už rozhodnutím moci zákonodárné nebo soudní. Z pohledu vnitrostátního ovšem o pochybení jde, neboť i chybným výkladem a aplikací Evropské úmluvy ve prospěch jednotlivce soudy poruší povinnost vyplývající jim z čl. 95 odst. 1 Ústavy, podle nějž je soudce při rozhodování vázán zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu. Pokud tedy soud uloží státu ve prospěch jednotlivce povinnost, která ve skutečnosti nevyplývá ani z vnitrostátních předpisů, ani z mezinárodní smlouvy podle článku 10, poruší svou vázanost právem vyplývající z čl. 95 odst. 1 Ústavy. Takové pochybení však patrně nenapraví kvůli vnějšímu podnětu ze strany mezinárodních orgánů, ale z pohnutky vnitřní, tedy rozhodnutím o přehodnocení dosavadní judikatury a o provedení judikatorního odklonu.

19. Právě k takovému vývoji došlo i v otázce přiměřeného zadostiučinění za dobu protiprávního věznění mužů, kteří v době nesvobody odmítli z důvodu náboženského či obdobného přesvědčení nastoupit vojenskou službu. V nálezu ze dne 23. 5. 2012 sp. zn. I. ÚS 3438/11 (N 111/65 SbNU 497) totiž Ústavní soud vyslovil názor, že se nárok na náhradu za nemateriální újmu založený článkem 5 odst. 5 Evropské úmluvy odvíjí od účasti dotčené osoby na rehabilitaci, resp. od rozhodnutí z roku 2003, kterým bylo v onom případě zrušeno odsuzující rozhodnutí z padesátých let. Dospěl tedy k závěru, že má být podle tohoto ustanovení odškodněn i zásah do práva na osobní svobodu, k němuž sice došlo v období nesvobody, tedy před tím, než Evropská úmluva nabyla dne 18. 3. 1992 účinnosti pro Českou republiku, respektive pro její federální předchůdkyni ČSFR, ovšem soudy nezákonnost takového zásahu konstatovaly v rámci rehabilitačního řízení až po 18. 3. 1992. K obdobnému závěru, tedy že v případě uplatňování nároku na zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu stěžovatele způsobenou zatčením, zadržením a výkonem vazby nebo trestu je třeba postupovat podle čl. 5 odst. 5 Evropské úmluvy bez ohledu na to, že k samotnému zatčení nebo zadržení a ke vzniku nemajetkové újmy došlo před 18. 3. 1992, dospěl v několika nálezech rovněž IV. senát Ústavního soudu (např. nálezy ze dne 30. 4. 2013 sp. zn. IV. ÚS 662/12 a ze dne 24. 4. 2014 sp. zn. IV. ÚS 644/13, dostupné na <http://nalus.usoud.cz>).

20. Ve stanovisku pléna sp. zn. Pl.ÚS-st. 39/14 ze dne 25. 11. 2014 (297/2014 Sb.) ovšem dospěl Ústavní soud k závěru, že byl tento přístup založen na chybném výkladu časových účinků Evropské úmluvy a že pokud je Evropská úmluva vykládána správně a v souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, pak povinnost státu dostát požadavkům plynoucím z článku 5 odst. 5 Evropské úmluvy ve skutečnosti na nároky odpíračů perzekvovaných v době nesvobody nedopadá z důvodů *ratione temporis*. Na základě důkladného výkladu Evropské úmluvy tak dospěl Ústavní soud k prvnímu výroku svého stanoviska: „Nárok na náhradu nemateriální újmy podle čl. 5 odst. 5 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod vzniká za předpokladu, že k zásahu státu do osobní svobody dotčené osoby došlo, resp. tento zásah byl ukončen až poté, co se tato mezinárodní úmluva stala pro Českou republiku závaznou (tj. od 18. 3. 1992); okamžik účasti této osoby na rehabilitaci není z tohoto hlediska relevantní.“

21. Bylo ovšem nutno vyřešit také intertemporální účinky tohoto judikatorního odklonu, a to zejména s ohledem na legitimní očekávání těch osob, které již nárok na odškodnění v souladu s dřívější judikaturou Ústavního soudu uplatnily u obecných

soudů. Ústavní soud se proto dále zabýval i tím, zda z pouhé nemožnosti postupu podle čl. 5 odst. 5 Evropské úmluvy nutně plyne, že těmto dříve uplatněným nárokům nelze vyhovět. Dospěl přitom k závěru, že tomu tak není, a to na základě následující úvahy obsažené v bodech 33 a 34 stanoviska: „Jak totiž plyne ze shora uvedeného, judikatorní odklon, který je tímto stanoviskem proveden, může mít buď prospektivní, anebo též retrospektivní účinky. Ohledně jeho prospektivních účinků, tedy ve vztahu k potenciálním řízením, která ještě nebyla zahájena, nelze vznášet žádné rozumné pochybnosti, a proto není třeba v tomto směru ani blíže argumentovat. Ve vztahu k účinkům retrospektivním však Ústavní soud vychází z toho, že se v daných případech jedná o čistě vertikální vztah mezi státem a žadatelem o odškodnění za nemajetkovou újmu, kdy proto použitím (byť i nesprávného) právního názoru nemůže dojít k poškození právní sféry jiných osob. Je třeba vycházet rovněž z toho, že Ústavní soud rozhoduje za situace, kdy v několika jiných a právně srovnatelných případech již bylo navrhovatelům vyhověno. Učinit za této situace judikatorní odklon v neprospěch několika navrhovatelů (čistá prospektivita), v jejichž případech zatím ještě vyhověno nebylo, by proto Ústavní soud považoval za zjevně nespravedlivé, a vytvářel by tím další nerovnost a křivdu, a to i v rámci této skupiny osob, které se nacházely v principiálně srovnatelné právní situaci, řádně se domáhaly svých práv, nicméně jen některé z nich měly to „štěstí“, že jejich případy byly rozhodnuty ještě před tímto judikatorním odklonem.“

22. Jinak řečeno, Ústavní soud nejprve prvním výrokiem uznal, že jeho dosavadní výklad čl. 5 odst. 5 Evropské úmluvy, uplatňovaný některými senáty, byl chybný, a nově poskytl ve stanovisku výklad správný. Druhým výrokiem se však zaměřil na žadatele, kteří stejně jako stěžovatel v nyní projednávané věci inspirováni dřívějším chybným výkladem požádali o přiměřené zadostiučinění, a ve vztahu k nim založil druhým výrokiem stanoviska fikci, že k dosud podaným žádostem je třeba přistupovat tak, jako by onen původní výklad byl správný, neboť právě na tomto předpokladu bylo založeno jejich legitimní očekávání, že i jim bude poskytnuto přiměřené zadostiučinění stejně jako jejich kolegům, kteří měli to štěstí, že o nich soudní soustava již stihla rozhodnout. Vzhledem k míře utrpení, kterou u nich perzekuce minulým režimem z důvodu jejich přesvědčení nutně vyvolávala, i vzhledem k výši přiznávaných částek, šlo přitom o legitimní očekávání rozhodně nikoli bagatelní, nýbrž takové, jemuž někteří žadatelé mohli výrazně přizpůsobit své hospodaření i životní plány. Tak tomu bylo zejména i v případě stěžovatele v nyní posuzované ústavní stížnosti, který již dostal předmětnou částku dokonce vyplacenu a v ústavní stížnosti i uvádí, jak s její podstatnou částí – nevratně – naložil.

23. Právě k těmto legitimním očekáváním konkrétních žadatelů mají přihlídnout obecné soudy rozhodující nyní, tedy po vydání citovaného stanoviska, o nárocích uplatněných před jeho vydáním, jak Ústavní soud zdůraznil v navazujícím nálezu sp. zn. III. ÚS 1856/13 ze dne 18. 12. 2014: „Při rozhodování o výši této náhrady obecné soudy vezmou v úvahu specifika dané věci, jež plynou z důvodů obsažených v citovaném stanovisku, tj. že sice nesmí dojít k poškození žadatelů o odškodnění, o jejichž věci nebylo do doby přijetí stanoviska pléna ‚shodou okolností‘ rozhodnuto, na straně druhé že jimi uplatňovaný nárok má oporu toliko v dosavadní (nesprávné) praxi orgánů veřejné moci, a nikoliv tedy v pozitivované právní normě.“

24. Jinak řečeno, smyslem této fikce, že dosavadní nesprávná praxe orgánů veřejné moci má dopadnout i na žadatele, kterým pod jejím vlivem vzniklo legitimní očekávání, že jejich nárokům na přiměřené zadostiučinění bude vyhověno; je to, že obecné soudy mají vzít jejich nároky stejně vážně, jako by je měly vzít, pokud by o nich stihly rozhodnout před vydáním citovaného stanoviska, tedy jako kdyby výklad článku 5 odst. 5 Evropské úmluvy, o něž byla tato praxe opřena, byl správný.

25. Z této perspektivy měl o věci rozhodnout i Nejvyšší soud. Měl se tedy při posouzení stěžovatele nároku pomyslně přenést do doby, kdy judikatura Ústavního soudu opřena o chybný, žadatele o přiměřené zadostiučinění favorizující, výklad Evropské úmluvy nebyla ještě zpochybněna; a stanovit, jaký nárok by podle takto vyložené Evropské úmluvy měl stěžovatel. Teprve po určení toho, jaká práva vyplynula stěžovateli z Evropské úmluvy, měl Nejvyšší soud hledat cesty, jak takto stanovený mezinárodněprávní nárok naplnit aplikací vnitrostátních zákonů, tedy zda je možné tomuto nároku dostát mezinárodně konformním výkladem předpisů o rehabilitaci a o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem; nebo zda je nutné případnou mezeru v těchto předpisech překlenout přímou aplikací Evropské úmluvy.

26. Nejvyšší soud však I. výrok citovaného stanoviska pochopil tak, že nárok stěžovatele, stejně jako ostatní nároky uplatněné, ale pravomocně nepřiznané před vydáním stanoviska, již není třeba „brát vážně“. Vyhověl mu tedy pouze v té míře, aby na tom stěžovatel nebyl z hlediska přiznané částky hůře, než v okamžiku, kdy se – veden patrně tehdejší chybnou judikaturou Ústavního soudu – rozhodl investovat svůj čas, peníze i naději do uplatnění nároku na přiměřené zadostiučinění za dobu, kdy byl pronásledován zločinným komunistickým režimem. Přiznal mu tedy toliko náhradu nákladů řízení (k ní viz další část tohoto nálezu) a naopak mu fakticky uložil vrátit oněch 360 000 Kč, které mu předtím přiznal Městský soud v Praze. Takové vyhovění, spočívající toliko v konstatování porušení jeho práv trestním stíháním a odsouzením, bylo ovšem méně než zdánlivé, neboť pouze velmi mechanický a odosobněný přístup by mohl vést k závěru, že pokud se stěžovatel původně dočkal od Městského soudu v Praze přiměřeného zadostiučinění, bylo mu dokonce i vyplaceno a o rok později je „jen“ musí vrátit, je na tom stejně jako na počátku a tedy v jeho případě nedošlo „k poškození žadatele o odškodnění“, jak požadoval výše citovaný nálezný sp. zn. III. ÚS 1856/13 ze dne 18. 12. 2014.

27. K poškození stěžovatele ovšem podle názoru Ústavního soudu zjevně došlo, a to jak v oblasti ekonomické, neboť stěžovatel už zjevně část poskytnutých prostředků poskytnutých státem v dobré víře utratil; tak zejména v oblasti morální. Morální smysl rehabilitačních předpisů i individuálního rozhodování v případech rehabilitací byl patrně nejlépe vyjádřen v preambuli zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích: „Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky ve snaze zmírnit následky některých majetkových a jiných křivd, k nimž došlo v období let 1948 až 1989, vědomo si, že tyto křivdy tím méně pak různé nespravedlnosti z období ještě vzdálenějších, včetně křivd na občanech německé a maďarské národnosti, nelze nikdy zcela napravit, chtějíc však potvrdit svoji vůli, aby k podobným křivdám už nikdy nedocházelo, usneslo se na tomto zákoně.“

28. Ústavní soud je přesvědčen, že tuto snahu zmírnit následky křivd tam, kde to je možné, je namístež využít při veškerém rozhodování ve věcech rehabilitací a restitucí a že podobně, jako se při rozhodování ve věcech restitucí uplatňuje princip favoris restitutionis, tedy povinnost výkladu zákona ve prospěch osob restituujících, akceptovaný Ústavním soudem například v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 10/13 ze dne 29. 5. 2013 (177/2013 Sb.), má se v rozhodování o rehabilitacích osob pronásledovaných nedemokratickým režimem uplatňovat obdobný princip favoris rehabilitationis. Jeho obsahem sice nemůže být odškodnění všech křivd, ale má jím být jednak úmysl rozhodnout v pochybnostech ve prospěch rehabilitace, a nikoli v její neprospěch; a jednak vědomí toho, že demokratický režim by neměl ke křivdě vytvořené nedemokratickým režimem přidávat křivdu další. Ústavní soud je přesvědčen, že pokud jeho vlastní dřívější chybný výklad Evropské úmluvy založil v osobách pronásledovaných v době nesvobody legitimní očekávání, že jim učiněné křivdy jsou odškodňovány, a tyto osoby se rozhodly tohoto nároku právně domoci; bylo by křivdou, pokud by ať už Ústavní soud nebo soudy obecné toto legitimní očekávání naplnily pouhým konstatováním, že ke křivdě skutečně došlo, ale že odškodnění jim nepřísluší, neboť o něm nestihly rozhodnout dříve, než si Ústavní soud svou chybu uvědomil.

29. Ústavní soud proto znovu připomíná, že nároky jednotlivců, kteří v době nesvobody odmítli z důvodu náboženského či obdobného přesvědčení nastoupit vojenskou službu, a byli proto v době nesvobody nespravedlivě odsouzeni a uvězněni, které byly vzneseny před vydáním stanoviska pléna sp. zn. Pl.ÚS-st. 39/14 ze dne 25. 11. 2014 (297/2014 Sb.); je třeba brát stejně vážně jako ty, které byly před vydáním stanoviska i rozhodnuty, a to i z hlediska výše odškodnění. Je proto namístež těm jednotlivcům, kteří své nároky uplatnili před vydáním citovaného stanoviska, přiznat i přiměřené zadostiučinění v penězích, a to ve výši odpovídající tomu, kdyby se na jejich nespravedlivé věznění v době nesvobody skutečně vztahoval článek 5 odst. 5 Evropské úmluvy. Ani zákonodárce, a tím méně pak soudy, totiž jistě nemohou odškodnit všechna příkoří, která vznikla v době nesvobody. Ovšem tam, kde již soudní rozhodnutí, byť byla založena na nesprávném výkladu vnitrostátního práva či mezinárodní úmluvy, založila legitimní očekávání poškozených, že právě jim učiněné křivdy se stát rozhodl odškodnit; nemohou soudy tato legitimní očekávání zklamat ve vztahu k poškozeným, kteří své nároky uplatnili dříve, než Ústavní soud uznal chybnost svého dosavadního výkladu. Je lépe, když za později uznanou výkladovou chybu Ústavního soudu ve prospěch obětí komunistického režimu zaplatí prostředky státního rozpočtu, než aby měly tyto oběti pocit, že s nimi i státní orgány demokratického režimu hrají nedůstojnou hru na zklamanou naději.

30. Pro Nejvyšší soud z toho vyplývá, že měl se stěžovatelovým nárokem naložit tak, jako by dřívější výklad Ústavního soudu favorizující žadatele o přiměřené zadostiučinění v penězích, byl správný. Neměl mu tedy svým rozhodnutím o dovolání vedlejšího účastníka již dříve přiznané materiální zadostiučinění odebrat. Takovým rozhodnutím porušil legitimní očekávání stěžovatele, příkaz obsažený v II. výroku citovaného stanoviska a v důsledku toho i právo obsažené v článku 36 odst. 1 Listiny.

IV.

31. Co se týče výroku II. rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 17. 7. 2014 č. j. 70 Co 248/2014-97, stěžovatel v úvodu ústavní stížnosti uvádí, že ústavní stížnost míří i

proti němu, v petitu ústavní stížnosti už ovšem navrhuje pouze zrušení rozsudku Nejvyššího soudu, takže není zcela jisté, zda tento II. výrok rozsudku Městského soudu v Praze napadá či nikoli.

32. Ústavní soud proto k ústavnosti tohoto výroku pouze na okraj uvádí, že stěžovatel přesvědčivě nevysvětluje, jak mohla aplikace závěrů nové judikatury Nejvyššího soudu k určování výše odměny advokáta za zastupování v řízení, jehož předmětem je náhrada nemajetkové újmy, tak jak byly formulovány v usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 3378/2013 ze dne 29. 1. 2014, zasáhnout stěžovatelovo právo na spravedlivý proces. Pokud v ústavní stížnosti poukazuje na to, že určení výše této odměny podle tarifní hodnoty určené na základě § 9 odst. 4 písm. a) vyhlášky č. 177/1996 Sb., zasahuje princip „stanovit odměnu advokáta podle významu projednávané věci“; není Ústavnímu soudu vůbec jasné, z čeho dovozuje, že by takový princip byl součástí práva na spravedlivý proces.

33. Stěžovatel také uvádí, že Nejvyšší soud opomněl v odůvodnění zohlednit skutečnost, že měl rozhodovat i o dovolání samotného stěžovatele, který brojil proti výroku rozsudku Městského soudu o nákladech řízení, neboť jím byla přiznána náhrada nákladů řízení v nižší výši než v předchozích rozhodnutích, takže vedlejší účastník po něm začal vymáhat přeplatek na uhrazené náhradě nákladů. K tomuto opomenutí se Nejvyšší soud přiznal i ve svém vyjádření k ústavní stížnosti, ovšem za situace, kdy nemělo vliv na výrok jeho rozhodnutí a kdy navíc je namístě rozsudek Nejvyššího soudu zrušit z jiných důvodů, jak uvedeno výše, není potřeba se tímto pochybením již dále samostatně zabývat.

V.

34. S ohledem na shora odůvodněné zjištění, že napadeným rozsudkem Nejvyššího soudu bylo porušeno stěžovatelovo základní práva zaručené článkem 36 odst. 1 Listiny, Ústavní soud v souladu s § 82 zákona o Ústavním soudu podané ústavní stížnosti vyhověl a zrušil napadený rozsudek Nejvyššího soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

35. Porušení stěžovatelových práv shledal Ústavní soud toliko v samotném rozsudku Nejvyššího soudu. Ústavní stížnost proti výroku II. rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 17. 7. 2014 č. j. 70 Co 248/2014-97 nebyla náležitě odůvodněna. Ústavnímu soudu totiž stěžovatel nepředložil dostatečné odůvodnění, v čem by měla jeho protiústavnost spočívat, a ani Ústavní soud takovéto důvody neshledal, a proto mu nezbylo, než v této části ústavní stížnosti jako zjevně neopodstatněnou podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu odmítnout.

36. Ústavní soud rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť od něj nebylo lze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 15. dubna 2015

Ludvík David
předseda senátu

Právní věta: Nároky jednotlivců, kteří v době nesvobody odmítli z důvodu náboženského či obdobného přesvědčení nastoupit vojenskou službu, a byli proto v době nesvobody nespravedlivě odsouzeni a uvězněni, které byly vzneseny před vydáním stanoviska pléna sp. zn. Pl.ÚS-st. 39/14 ze dne 25. 11. 2014 (297/2014 Sb.), je třeba brát stejně vážně jako ty, které byly před vydáním stanoviska i rozhodnuty, a to i z hlediska výše odškodnění. Je proto namístě těm jednotlivcům, kteří své nároky uplatnili před vydáním citovaného stanoviska, přiznat i přiměřené zadostiučinění v penězích, a to ve výši odpovídající tomu, kdyby se na jejich nespravedlivé věznění v době nesvobody skutečně vztahoval článek 5 odst. 5 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Ani zákonodárce, a tím méně pak soudy, totiž jistě nemohou odškodnit všechna příkoří, která vznikla v době nesvobody. Ovšem tam, kde již soudní rozhodnutí, byť byla založena na nesprávném výkladu vnitrostátního práva či mezinárodní úmluvy, založila legitimní očekávání poškozených, že právě jim učiněné křivdy se stát rozhodl odškodnit; nemohou soudy tato legitimní očekávání zklamat ve vztahu k poškozeným, kteří své uplatnili nároky dříve, než Ústavní soud uznal chybnost svého dosavadního výkladu.